

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi

Academic Journal of History and Idea

ISSN: 2148-2292

11 (2) 2024

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş tarihi | Received: 29.01.2024

Kabul tarihi | Accepted: 05.03.2024

Yayın tarihi | Published: 25.04.2024

Ceren Ertürk

<https://orcid.org/https://orcid.org/0000-0002-2647-1471>

Master Student, Kyrgyzstan-Turkey Manas University, Institute of Social Sciences, Department of Turkology, Bishkek-Kyrgyzstan, 2150y02005@manas.edu.kg

Atıf Künyesi | Citation Info

Ertürk, C. (2024). Kırgızlarda Doğum ile İlgili İnanç ve Ritüeller. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 11 (2), 1257-1271, <https://doi.org/10.46868/atdd.2024.742>

Kırgızlarda Doğum ile İlgili İnanç ve Ritüeller

Öz

Eski zamanlardan itibaren kültürünü devam ettiren toplumlardan biri de Kırgızlardır. ‘‘Kaada salt’’ adı verilen geleneğe bağlılıklarını koparmayan bu toplumda geçiş dönemi adını verdiğimiz doğum-evlenme-ölüm gelenekleri halen devam etmektedir. Bu nedenle Kırgızların doğum ile ilgili gelenek ve inançları çalışmamızın ana konusunu oluşturmuştur. Söz konusu çalışmada Kırgızistan’a özgü inanç ve gelenekler belirtilmekle beraber zamanla değişime uğramış maddi veya kendi istekleri doğrultusunda uygulamadan kalkmış ritüellere de yer vermeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili yapılmış olan çalışma ve araştırmalar genel olarak geniş çapta taranıp incelenmiş ve bugüne kadarki ortaya konulmuş olan çalışmaların bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Onlarda çocuk, aileye tam bir anlam kazandıran ana temel unsurlardan biri olarak görülmektedir. Kırgız toplumunda da ailede çocuk önemli bir yere sahiptir. Kırgızlarda çocuk sayısının fazla olması ailenin, hatta milletin o kadar güçlü olacağı düşüncesine sahiptirler. Her ailede çocuklar kendisinin yedi soylarını bilmektedirler buradan da anlaşılacağı üzere soy ve aile kavramı Kırgız toplumunda vazgeçilmez bir unsur olarak görülmektedir. Bu bağlamda çalışma Türk toplulukları arasında geleneklerine bağlılığı konusunda ön plana çıkan Kırgız Türklerinin, doğum ile ilgili gelenekleri literatür kaynakları ışığında incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Kırgız, Doğum, Ritüel, İnanç

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd>

Beliefs and Rituals Related to Birth in Kyrgyz

Abstract

One of the societies that have maintained their culture since ancient times is the Kyrgyz. Birth-marriage-death traditions, which we call the transition period in this society, which does not break their commitment to the tradition called "Kaada salt", are still continuing. For this reason, the traditions and beliefs of the Kyrgyz related to birth constituted the main subject of our study. In this study, while the beliefs and traditions specific to Kyrgyzstan are specified, it is also tried to include the rituals that have been changed over time and have ceased to be applied in accordance with their own wishes. The studies and researches on the subject have been widely scanned and analysed in general and an evaluation of the studies that have been put forward so far has been made. In them, the child is seen as one of the main basic elements that give the family a complete meaning. Children have an important place in the family in Kyrgyz society. Kyrgyz people have the idea that the more the number of children, the stronger the family and even the nation will be. In each family, children know their seven lineages, as it can be understood from this, the concept of lineage and family is seen as an indispensable element in Kyrgyz society. In this context, the study examined and interpreted the traditions of the Kyrgyz Turks, who stand out among the Turkic communities in terms of adherence to their traditions, in the light of literature sources.

Keywords: Kyrgyz, Birth, Ritual, Belief

Giriş

Doğum olayı genel olarak mutluluk verici bir olay olarak kabul edilir. Doğumda insanları tebrik eder, güzel dileklerde bulunur ve ömür boyu mutluluklar dilenir. Bu dönem her ne kadar olumlu olaylar içerse de olumsuzluklar da içerebilmektedir. Bu nedenle kültürümüzde kötülük- musibetlerden korumak adına birtakım ritüeller oluşturulmuştur.

Bu ritüellerin bir kısmı günümüzde değişime uğramış olarak bir kısmı benliğini koruyarak aynı şekilde günümüze ulaşmıştır. Bu doğum ritüellerinde amaç ana unsurları olan çocuk ve anneyi koruma üzerine oluşturulmuştur. Aynı zamanda bu geçiş dönemlerinde "Erginleme Töreni" adını verdiğimiz bir uygulamanın da habercisi olma özelliği taşımaktadır. Her toplum bu ritüelleri kendi yöresine göre farklılaştırmakla beraber diğer Türk milletleri ve bölgeler açısından bakıldığında benzerlik taşıdıkları da bilinmektedir.

1.Çocuk Sahibi Olmak İçin Dua Etme

Evliliğin ardından belli bir zaman geçtikten sonra anne ve baba kendisini hazır hissettiğinde veya büyüklerinin tavsiye ve istekleri doğrultusunda çocuk sahibi olmayı düşünebilmektedir. Kırgız toplumunda çocuğun önemini dile getiren birçok özlü söz bulunmaktadır: "Uulun cakşı bolso körkün cakşı, kızın cakşı bolsa kimbatsın" (Oğlun iyi ise görkemin, kızın iyi ise değer olur), "Cakşı uul asmandagı cıldız cakşı kız cakadagı kunduz" (İyi oğul gökyüzündeki yıldız, iyi kız yakadaki kunduz) "Bala cok bolso kızığı emne düynönün"

(Çocuksuz, dünyanın anlamı ne?) “Balaluu üy gülüstön, balasız üy körüstön” (Çocuklu ev gülistan, çocuksuz ev kabristan) “Balaluu üy bazar balasız üy mazar” (Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar) “Balaluu üy padişaluu üy” (Çocuklu ev, padişahlı ev) gibi birçok deyim ve atasözleri bulunmaktadır (Ünal, 2010, s. 14).

Yukarıda örneklerden de anlaşılacağı üzere çocuksuz evin hatta hayatın anlamsız olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Kırgızlarda da bazı milletlerde olduğu gibi erkek çocuğunun kız çocuğuna nazaran daha kıymetli daha doğrusu soylarının devamını sağlayacak olması düşüncesinden dolayı aile içerisinde farklı bir konumda bulundurulduğu söylenebilmektedir.

Bazen sağlık sorunları veya başka nedenlerden dolayı çocuk sahibi olmak zorlaşabilir. Türk toplumlarında da ailenin tam anlamıyla oluşabilmesi için çocuk önemli bir etken olarak görülmektedir. Çocuğun olmadığı zamanlarda bazı ritüellere başvurulmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekilde tespit edilmiştir: Türk topluluklarında çocuk sahibi olmak için farklı ritüeller karşımıza çıkmaktadır. Eski Türkler, çocuk sahibi olmak için kutlu olduğunu kabul ettikleri akarsu başlarında Tanrı'ya yakarır, buralarda yatarlardı. Bu tür mekânlara “Elmalı Yerler” denirdi (Kalafat, 2007, s. 16).

Kırgızlar'da, Şamanizm devrinden kalma mukaddes ağaçlar, ataların ve büyük şamanların mezarları İslâmlaştırılmış ve “evliya” ların türbeleri olmuştur. “*Manas*” destanında Yakup Han hatununun kısırlığından şikayet ederek diyor ki: “*Bu Çırcı 'yı alalı on dört yıl oldu. Bir çocuk koklayamadım, öpemedim. Bu hatun mezarlı yerleri ziyaret etmiyor, elmalı yerlerde yuvarlanmıyor, kutlu pınarlar yanında gecelemiyor*” (İnan, 1986: 168; Günay, 1996, s. 104-106). Kırgızlarda da Allah'a yalvarma dua etme yapılır. Çocuk sahibi olmak isteyen anne -baba koyun kesip komşuları akrabalarını davet ederek Misafirlerini en güzel şekilde ağırlar ve onlardan dua alırlar.

2.Adak Adama

Genel olarak adak adama veya sadaka verme uygulamaları, bireylerin kişisel inançlarına ve yaşadıkları bölgeye bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Bu ritüeller, hem dini hem de kültürel açıdan zengin ve çeşitli bir geleneksel mirası yansıtır. Kırgızlarda da diğer birçok Türk devletlerinde olduğu gibi hamile kalmak isteyen kadınlar ya da baba olmak isteyen kişiler “Tilöö, Kudayı” adak adarlar. Kırgızlarda bu genellikle maddiyatla beraber miktarı artıp azalabilmektedir.

Adak adanan hayvan bir koyun, kuzu ya da aile eğer zenginse maddi duruma istinaden bir at olabilir. Adak adandıktan sonra eğer kadın hamile kalır ve çocuğu olursa kesinlikle adak yerine getirilmeli ve kesilen kurban eti etraftaki herkese dağıtılmalıdır. Bu ritüel çocuğu olmayanların dilek dileyerek adak adamasının yanı sıra çocuğu olup fakat yaşamayacağı düşünülen ailelerin de yaptığı ritüeller arasında yer almaktadır. “Kudayı Ötkörüü-Tülöö

Ötkörüü” olarak bilinen bir çeşit adak gerçekleştirilmektedir. Bu adakta sadece “Eçki” olarak ifade edilen keçiyi kurban olarak kesmenin daha faydalı olacağına inanılmaktadır. Adak kesildikten sonra dualar okunarak ritüel tamamlanmaktadır.

3.Cinsiyet Tayini

Türk topluluklarının çoğunda yapılan hamilelik sürecinde çocuğun erkek mi kız mı olduğuna dair tahminlerde bulunulur. Çocuğun kız ya da erkek olacağı her zamana bir merak konusudur. Kırgızlarda cinsiyet tayini yapılırken kullanılan uygulamalardan biri ise ‘Iylakça’dır. Koyunu kestikten sonra bağırsaklarında Iylakça adı verilen küçük, derisi ince ve iç sıvısı gözüken bir organ kısmı bulunmaktadır. Cinsiyet tayini yaparken bu hayvanın bu kısmı kullanılır. Bu Iylakça baş kısmından tutulur eğer aşağı doğru uzarsa kız, yuvarlak şekilde durursa erkek olacağı düşünülür (KK1).

Cinsiyet tayininde hamilelik esnasında annenin gördüğü rüya büyük önem taşımaktadır. Bu rüyada anne kamçı, bıçak gibi eşyalar görürse erkek çocuk; küpe, makas, tencere gibi eşyalar görürse kız çocuk olacağı inancı bulunmaktadır (KK-2).

Bir diğer cinsiyet belirleme, tahmin etmede kullanılan yöntem ise hamile kadının karnının fiziksel özelliği ile belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu yöntemde göre karnının dik olması hali erkek; gebe kadının karnının aşağı doğru sarkık, yayvan olması durumu ise kız olacağı düşüncesini ortaya çıkarmaktadır (KK-5).

Yeni yürümeye başlamış olan çocuğu, hamile kadını göstererek “*Kana, ceñeñ erkek töröybü, kız töröybü, erkek törösö oñ butuñdu kötörçü, kız törösö sol butuñdu kötörçü*” (Hadi bakalım yengen erkek mi doğuracak yoksa kız mı? Erkekse sağ, kız ise sol ayağını kaldır) derler. Çocuk sağ ayağını kaldırırsa erkek, sol ayağını kaldırırsa kız çocuk doğacağına inanılır (Akmataliyev, 2000b, s. 273).

Cinsiyet tayini adına icra edilen uygulamalardan biri de pamuk yakma şeklinde çocuğun cinsiyetini tahmin etme durumudur. Bu bağlamda hamile kadın küçük tencereye bir miktar un bırakır. Sonrasında yağa batırılan pamuk, unun üstüne atılarak yakılır. Neticede yağa batırılan pamuğun yeşil alev çıkararak yanması halinde oğlan; kızıl alev çıkararak yanması halinde ise kız çocuğu olacağına dair bir inanış söz konusudur (Murzakmetov, 2007, s. 70).

4.Aşerme

Hamilelik sürecinde en sık karşılaşılan olaylardan biri de aş ermedir. Aş erme kadının canının bir şeyler çekmesidir. Genellikle hamile kadının aş erdiği şey her ne ise bulunup ona yedirilmeye çalışılır. Aş ermenin aslında bebeğin canının çektiği şey olarak düşünülür. Kırgızlarda bu terime ‘Talgak’ adı verilir (KK2).

Hamile kadının canın çoğunlukla tatlı çekmesi onun erkek çocuğu olacağına, ekşi bir şey çekmesi ise kız çocuğu olacağına delalet eder. Aynı zamanda hamile kadının meyve veya

kuruyemiş yemesi onun erkek bir çocuğa, hamur işi türü bir şey çekmesi ise kız çocuğu sahip olacağını düşündürmektedir. Bazı bölgelerde ise acı bir şeyin canının çekmesi erkek çocuk olacağı inancı bulundurmaktadır (Polat, 2009, s. 64).

5.Doğumda Hoca (Moldo) Çağırma

Doğumun başlamasının ardından kadının sancılarının çok olması çocuğun doğmasının zorlaşması nedeniyle hoca çağırılması ve dua okutulmasının doğumu kolaylaştırdığına inanılmaktadır.

Bazı durumlarda ise halk hekimliğine başvurup el almış, yaşlı bir kadının gelip doğum yapan kadını okuması ve üflemesinin doğumu kolaylaştırdığı kadına ve bebeğe yardım ettiği düşünülmektedir (KK-3).

6.Un Eleme ve Mum Yakma Geleneği

Un eleme geleneği Kırgızların doğum esnasında kullandıkları bir diğer gelenektir. Bu gelenekte doğumun yapılacağı yatağa elekten un elenerek un serpilir. Bu gelenekteki inanç unun elekten aktığı gibi doğumunda kolay ve sorunsuzca hemen olacağını düşünülmesidir. Mum yakma geleneği ise şu şekilde anlatılabilir:

*"Yaygıyı yayın,
Elek gibi hafif olsun diye,
Doğumu kolay olsun diye,
Unu eleyin.
Hamur yoğurup koyun,
Kalınca yayın.
Dört tabağa bölün,
Hamurun üstüne
Mumları dikip koyun.
Fatma-Zühre yoluna,
Bunu adayın" deyip,
Atimbüsü söyledi. " (Yıldız, 2009, s. 414).*

7.Müjdeleme

Günümüzde modernleşme ile birlikte eskiden evlerde bir ebenin ya da yaşlı bilgili bir kişinin gelmesiyle gerçekleştirilen doğum artık hastanelerde yapılmaktadır. Doğumdan sonra haberi duyan bebeğin kardeşlerinden biri yakın akrabalarına haber verir. Buna 'Süyünçüü'(Müjde) geleneği denir. Güzel haberi duyan kişiler haber veren çocuğa para veya tatlı verirler (KK-1).

Bebeğin büyükannesi bebek ilk doğduğunda bebeğin ağzına Sarı May sürer bu geleneğe de 'Oozantuu' denmektedir. Bu gelenekteki inanç bebeğin ömrü uzun ve bereketli olacaktır.

Haberin duyulmasının ardından hastane çıkışına çiçek, çikolata ya da bebek için hediyelerle yakın akrabalar gelerek anne ve babayı tebrik etmektedirler. Bu tebrik anne ve baba eve geldiğinde de olabilir. ‘Köründük‘ adı verilen gelenek gerçekleştirilir. Bu gelenekte eve bebeği görmeye gelen kişiler bebeğe hediye alır ve anne- babasına para verilir (KK-1, KK-2, KK-4).

8.Ad Koyma Geleneği

Çocuğun adı genelde ebeveynleri veya ailenin büyükleri tarafından koyulur. İsim koyarken çocuğun ismi taşıyabilmesine özen gösterilir. Anlamı çok iyi olan isimlerin bazen çocuklara ağır gelebileceği ve çocuğun bu ismin anlamını taşıyamayıp nazar degeceği düşünülmektedir.

Ad koyarken bir başka dikkat edilen şey ise uzun zamandır kızı veya oğlu olmayan kişiler sonraki çocukları kız veya erkek olsun diye belirli isimler koyarlar. Örneğin erkek olsun diye ‘‘Cañıl, Uulcan veya Uulkelsin’’ diye isimler koyarlar (KK-4).

Ad koyma, aile bireylerinin çocukla ilgili gelecek özlemlerine ve hayallerine göre gerçekleşir. Çünkü aile büyükleri geleceklerini çocukta görürler. Bu nedenle bebeğin örnek alması arzulanan bir kişinin ya da onda olmasını istedikleri özelliği çağrıştıran bir ad konulur. Son dönemlerde moda olarak tabir edilebilecek isimler de verilmektedir. Ad koyma aile bireylerinin kültürü ve değerleriyle biçimlenmektedir (Ergeshkyzy, 2020, s. 102).

İsim vermede Kırgızlar aşağıdakilere dikkat ederler:

1. Çocuğun mutlu olmasını dileyerek çocuğa Bakıt, Baktıgöl, Taalaybek;
2. Güçlü olsun diye Temirbek, Bolotbek;
3. Adil olsun diye Kalısbek, Adilet, Adılbek;
4. Ecdatlara hürmet amacıyla tarihi kişilerin isimlerini, mesela Çubak, Ormon, Cantay, Sırgak, Ayçürek vb.;
5. Dini hassasiyetlerinden dolayı Aalı, İslambek, İsa, Musa, Muhammed, Suleyman, Osman gibi dini içerikli isimleri;
6. Çocukları küçük yaşlarda arka arkasına vefat eden anne babalar yeni doğan çocuğun ömrü uzun olsun diye Tursun (Dursun), Toktobübü, Toktogul, Ömürbek;
7. Kızları olup da oğlu olmayanlar ise Burulsun, Cañıl, Uulkeldi gibi isimleri verirler (Akmataliyev, 2000, s. 26-27; Erdem, 2005, s. 277).

İsim koyma geleneğinde ailenin büyükleri yakın akrabalar bulunur. Herkes toplandıktan sonra çocuğa koyulacak isim bir hoca çağırılarak ezan okunarak çocuğun kulağına söylenir. Ailenin büyükleri çocuk için dua eder ve güzel dileklerde bulunurlar.

Anne ve baba evlerine gittikten sonra kadının annesi gelir kırk gün boyunca kızının yanında durur ya da kadın kayınvalidesinin evine gider, kırkı çıkana kadar orada kalır. Bu

gelenek hem kadına tecrübe kazandırmak, bilmediği konularda yardımcı olmak ile ilgiliyken hem de albastı basmasın diye korumak için yapılır (KK-4).

9.Kırk Çıkarma

Çocuk kırk günlük olduğunda yakın akrabalar ve komşular çağrılarak çocuğun kırkı çıkartılır. Bugünde çocuğun annesi ekmek ya da tatlı yapar bunların sayısının kırk olmasına dikkat edilir. Hazırladığı bu tatlı ya da ekmeği etrafındaki komşularına dağıtır. Komşuları güzel dilekler dileyip çocuğa dua ederler ve anneye bir miktar tuz verirler. Bu tuzları anne toplar ve eve gittiğinde çocuğun yıkanması için tuzlu bir su hazırlar aile büyükleri ile beraber çocuk için dua eder ve kırk kaşık suyla çocuk yıkanarak kırkı çıkartılır. Bu işlemde çocuğun saçı da kesilir. Eğer çocuğun kafasının bir bölümünde beyaz saçlar varsa o çocuğun saçı kesilmez çocuk 2-3 yaşına gelene kadar saçı uzatılır. Kırgızlarda bu beyaz saçların kesilmemesinin nedeni beyaz saçların ahirette çocuğa ışık olacağına olan inançlarından kaynaklanmaktadır (KK-1).

Bir başka gelenek olarak doğan çocuk kız ya da erkek olsun fark etmeksizin bir kurdun 'Öd' adı verdiğimiz organı alınır ve kurutulur. Bu kurutulmuş organdan biraz parça alınır ve su ile karıştırılarak çocuğun kulak arkasına sürülür. Bu ritüel ile birlikte çocuğun korkusuz olacağına inanılır. Bununla beraber çocuk yeni doğduğunda da köpek ya da kurdun altından geçirilir hatta eğer kurt ile yapılacaksa bu işlem kurdun koruyucu özelliği ile tedavi Kırgızlarda önde gelen bir sağaltım unsuru olarak kullanılır. Kurdun tükürüğü çocuğun ağzına verilir ve kurdun ya da köpeğin altından geçirilir. Bu arkaik zamanlardan kalma Kırgız ritüellerinde çocuğun sağlıklı ve cesur olacağına inanılmaktadır. Bu işlemden sonra bebeğin evinde bir yemek dağıtılır, buna komşular da katılır (KK1-KK-2).

Kırgızlar arasında eskiden yaygın olan bir gelenek daha bulunmaktadır. Bebeğin sağlığının iyi olması ve ömrünün uzun olması için kırk parça kumaştan elde gömlek dikilerek ona giydirilirdi ve buna "it gömlek" denirdi. Bu adete göre it gömlek ilk önce köpeğin kafasına giydirilir, daha sonra ise bebeğe giydirilir. Bundan dolayı bu gömleğe "it gömlek" ismi verilmiştir. Bebeğin kırklığında ise üzerindeki "it gömleği" çıkartılarak, normal kıyafet giydirilirdi. Günümüzde artık çocuklara "it gömlek" dikilmemekle beraber yerine mağazadan hazır gömlek satın alınıp giydirilmektedir. Bu törenden sonra artık çocuğun başkalar tarafından görülmesine izin verilir. Kırklama merasiminin sonunda kırk tokoç (minik ekmek türü) yapılır ve bu tokoçlar mahalledeki çocuklar tarafından komşulara dağıtılır (Ergeshkyzy, 2020, s. 104; Alimbekov, 1996, s. 37; Akmatallyev, 2000, ss. 30-31; Abramson, 1949, s. 107; Fiel'strup, 2002, s. 72, 96).

10.Beşik Toy

Bu gelenek çocuk doğduktan sonra ve artık beşikte uyuyabileceği zamana geldiğinde gelinin annesi tarafından getirilen beşik ile yapılan bir törendir (KK-4).

Beşik eski Türk halklarının ortak mirası olabilecek bir konumdadır. Türk halklarının göçmen yaşam şekilleri havaların sıcak veya soğuk olması, güneşli veya yağmurlu olması halkın genelinin hayvancılıkla uğraşması nedeniyle beşik, bebekleri koruma sağlıklı ve temiz bir yerde tutabilmek için ortaya konulmuş bir üründür.

Eski Türk beşikleri, bebekleri dış etkenlerden koruyacak şekilde tasarlanmıştır. Kırgızlarda da beşiğin tasarımı, bebeği rahatlatmak ve güvende hissettirmek için uygun olacak şekilde biçimlendirilmiştir (KK-5).

Geleneksel beşik tasarımlarına bakacak olursak hava dolaşımını sağlamak üzere delikler veya fileler içerir. Bu, bebeğin rahat bir şekilde uyumasına ve sağlıklı bir şekilde nefes almasına yardımcı olmaktadır. Kırgızlarda da beşiklerin üzerinde işleme veya yontma işlemlerinde Kırgız figürleri kullanılmaktadır. Ayrıca, beşiğin yapıldığı madde yatağının rahatlığı düşünülerek bebek için konforlu bir alan hazırlanmaktadır (KK-5).

Eski Türk beşikleri genellikle geleneksel el sanatları ve süslemelerle zenginleştirilirdi. Bu, beşiğin aile değerlerini ve kültürel mirası yansıttığı bir sanat eseri haline gelmesine yardımcı olmaktadır. Beşiğin süslenmesi, Kırgız ailenin kültürel kimliğini ve zengin geçmişini yansıtarak, gelecek nesillere aktarılacak bir miras oluşturmasına yardımcı olmaktadır. Özenle hazırlanan bu beşikler gelecek nesillere aile yadigarı olarak aktarılır ve kendi çocuklarına hatta torunlarında dahi kullanılmaktadır (KK-5, KK-3).

Fotoğraf 1: Beşik Toy'da Kullanılan Beşik ve Hediye Götürülen Sandık Örneği

Beşik Toy'da anneanne bir beşik getirir. Bu beşik çam, huş, ardıç, meşe veya dut ağacından yapılır. Çocuğun kırkı çıkmadan çoğunlukla 7 günlük olduğunda bu gelenek gerçekleştirilir. Çam ağacından yapılanı tercih edilen beşikte bir anlam taşımaktadır. Kırgızlara göre bu ağaç gibi uzun olması dileğinden kaynaklanır (KK-1).

Bebegi beşiğe koymadan önce her türlü kötülük, hastalık veya cinlerden şeytanlardan korumak adına 'Arça' adı verilen çam yapraklarından tütsü şeklinde yakarak çeşitli dualar okurlar. Hatta Kırgızlarda "Çamdan yapılmış beşiğe kurt düşmez" diye de bir söz bulunmaktadır (KK-2).

Beşiğin içine sermek için ise yorgan ya da döşek diyebileceğimiz ‘Olpok’ adı verilen örtüler (iki ya da üç tane) çocuğun sabit durması için bacaklarının veya kollarının üzerine serilen örtü, kışlık – yazlık olmak üzere iki türü bulunan beşiğin dış örtüsü ve beşiğin altında bulunan camdan veya plastikten yapılan ‘Kültük (Lazımlık)’ lazımlığın kenarlarına koymak için hazırlanan küçük dörtgen ‘Kıpçıldık’ adı verilen örtüler bulunmaktadır. ‘Şimek’ beşiğe yatırılan bebeğin tuvalet ihtiyacını gerçekleştirmesinin ardından ortaya çıkan pisliklerin lazımlığa aktarılmasını sağlayan araçtır. Şimek’in hazırlanmasında ağacın bir parçasının yontularak ve şekillendirilerek ince boru şeklinin verilmesinin ardından kızgın yağa atılarak biraz bekletilir daha sonrasında güneşe çıkartılarak kurutulur bu işlemin sebebi ise ağacın kıymıklarının tamamen yok edilmesidir. Şimek kız ve erkek çocuk için farklı şekiller verilerek yapılmaktadır (KK-1, KK-3).

Anneannenin getirdiği beşiğin her tarafına ilk olarak Sarı May sürülür. Beşiğin hazırlanmasının ardından iki hayvan kurban edilir. Bütün akraba ve komşular davet edilir. Misafirlere hazırlanan yiyecekler ikram edilir ve bebek beşiğe koyulur. Bebeği beşiğe koyacak kişinin çocuk sahibi olması, etraftan saygı gören büyük yaşta bir kadının olması tercih edilir. Eğer bebek kız ise büyüdüğünde becerikli olsun diye yastığının altına makas, küpe ve kolye konulur. Eğer bebek erkek ise mert ve kahraman olsun diye kamçı ve bıçak koyulur ve dualar edilir. Bu dua esnasından hazırlanan beşiğe birkaç tane Çüköo adı verilen kemik parçası koyulur bu kemik parçaları beşik 3 defa sağa doğru 3 defa sola doğru sallanarak düşürülür bu ritüeldeki inanç ise Çüköoler ile birlikte kötülük ve belaların düşüp gideceğidir (KK-3).

Beşiğe bebek koyulmadan öncede son olarak Arça yakılır ve beşiğin etrafında gezdirilir. Beşiğe yatırılan bebeğin hayırlı evlat olması ve yaramaz olmaması için ağzına Boorsok verilir. Daha sonra beşiğin etrafında çocuk sahibi olan kadınlar dualar ederek beşiğe şeker ve para atarlar. Güzel dileklerle bebek, beşikte örtüye sarılır ve annesine teslim edilir annesi bebeği aldıktan sonra beşikle beraber etrafındakilere dönerek 3 kere eğilerek selam verir ve böylelikle Beşik Toy tamamlanır.

Kırgızlar günümüzde de beşiğe halen önem vermeye devam etmektedirler. Bununla ilgili bazı inanışları şu şekildedir: Boş beşik sallayanın çocuksuz kalacağına inanılır (KK-3). Beşikten kaldırılan bebek bir başkasının beşiğinin üzerinde geçirilerek verilmez (KK-4). Beşiği sadece bir kişi kaldırır iki kişinin kaldırması tabut taşımaya benzetilir bu nedenle kaldırılamaz (KK-3). Beşik odadan dışarıya sadece ayak tarafından çıkartılır (KK-3).

Çocuğa söylenen ninni örneği şu şekildedir:

Aldey aldey böbögüm,

Iylaba, balam iylaba,

Ata-eneñdi kıynaba,

Aldey aldey bebeğim,

Ağlama, balam, ağlama,

Babanı anneni zorlama,

*El cayloodon tüşö elek,
Arpa buuday bışa elek*

*Halk yayladan henüz dönmedi,
Arpa buğday henüz olgunlaşmadı*
(Yıldız, 2007, s. 174).

11.Centek Toy

“Centek toy”, bebeğin doğumundan duyulan mutluluk ve sevinci kutlama için yapılan bir törendir. Bu törende bebek sahibi olan annenin ve yeni dünyaya gelen bebeğin sağlıklı olması için şükretmek amacıyla Allah için kurban kesilir (Ergeshkyzy, 2020, ss. 102-103). Centek Toy’da çeşitli yemekler, tatlılar ve içecekler davetli yakınlarla, komşulara ikram edilir. Davetliler kapıdan “Beşik boonor bek bolsun” (Beşik bağınız sıkı olsun), “Tukumunar köböysün” (Nesliniz çoğalsın) diyerek girerler. Eski dönemlerde bebeği görmeye gelenlere koyun işkembesine konulan inek yağı yedirirlerdi (Ergeshkyzy, 2020, s. 103, Erdem, 2005, 274). Çocuğu görmeye gelen misafirler çocuğa ve onun anne-babasına para, giyim, ev eşyaları v.b. şeyleri hediye olarak verirler. Ayrıca, annenin yakın akrabaları çocuğa tay, inek, koyun gibi hayvanları takdim ederler. Çocuğu görmek için tüm misafirler anne-babaya “Köründük” isimli hediye vermeleri gerekmektedir (Akmataliyev, 2000, s. 29). Komşu ve akrabalar gelirken Beşik veya Centek getirirler. Centek helvaya benzeyen bir tatlıdır. Centek, Sarı May ile birlikte Talkan adı verilen öğütülmüş buğday şeker eklenerek kavrulur. Gelen misafirlere dağıtılır ve onlardan çocuk için güzel dilekler, dualar alınarak sonlanır (KK-4).

12.Tuşoo Kesüü (Adak Kesme Töreni)

Tuşoo Kesüü geleneği bebeğin ilk adım atması için, yeni adım atmaya başlayan bebeğin ayaklarını siyah ve beyaz renklerde olan bir ip yardımıyla bağlayıp ipi kesme törenidir. Bu törende de koyun kesilerek kurban edilir ve akraba, komşular misafir edilir. Ziyafetten sonra tüm misafirler dışarı çıkar ve “Tuşoo Kesüü” merasimine katılırlar. Özel günün sahibi olan çocuğun beyaz- siyah ipliklerle ayakları birleştirilerek bağlanır, yediden on iki yaşına kadarki çocukların arasında koşu yarışı düzenlenir ve kim birinci gelirse o yeni yürümeye başlayan çocuğun ayaklarındaki ipi keserek ödül alır. Koşuda ikincilik ve üçüncülük ödülleri de verilir. Birincilik ödülü olarak para, oyuncak veya hayvanlar (tay, buzağ, koyun, kuzu, v.b.) verilir. Koşuya katılan diğer çocuklara da küçük ödüller verilir (Akmataliyev, 2000, s. 37; Ergeshkyzy, 2020, s. 105; Erdem, 2005, s. 279). Bu gelenek çocukların ilgisini çekmekle beraber komşular ve aile arasındaki birlik beraberlik gibi güzel duyguların birbirleri arasında daha güçlü bir şekilde yayılmasına olanak sağlamaktadır. Kırgızlarda törenlerde hayat tecrübesi bulunan büyük yaştaki kişiler törenler için önem arz etmektedirler.

Tuşoo Kesüü töreninde de ip yaşlı birisi tarafından kesilir ve bıçak da artık onun olur. Siyah ve beyaz ip hayatta hem ak hem de kara günlerin olacağı, öyle durumlarda özgüvenli olması ve yaşamında karşısına çıkan zorlukları aşabilmesi dileğini ifade etmektedir. Sonra

yaşlılar çocuk için “ömrün uzun olsun, yaşadığın yer düz olsun, annen, baban, milletin barış ve mutluluk içerisinde olsun, iyi bir yiğit olarak yetiş, ata-babalarının yolundan yürü, namuslu ve ahlaklı ol” şeklinde dua ederler. Bu tören günümüzde de canlılığını korumaktadır (Akmataliyev, 2000, s. 37; Ergeshkyzy, 2020, s. 105; Erdem, 2005, s. 279).

Resim 2: Tuşoo Kesüü Geleneğinde Bebeğin Ayağının Babaannesi Tarafından Bağlanması

13.Sünnet Töreni

“Sünnet” töreni çocuk büyürken gerçekleştirilen en önemli törenlerden biri sayılmaktadır. Erkek çocuğunu sünnet ettirmek Müslümanlığın en önemli kriterlerinden ve ailenin en önemli görevlerinden biri sayılmaktadır. Kırgızlarda sünnet ettirmek, çocuğu Müslüman etmek olarak algılanmakta, sünnet olmayan kimse de kâfir olarak nitelendirilmektedir. Kırgızlar çocuğun sünnetini üç, beş, yedi gibi tek sayılı yaşa girince gerçekleştirir. Bu yaşlarına kadar çocuğu sünnet ettirmeyen anne babalar toplum tarafından kınanır ve tepki görürler. Sünnet töreninde aileler kendi ekonomik durumlarına göre hayvan

keserek akraba, komşulara yemek verir ve bu çocuk için büyüklerden dua alırlar (Ergeshkyzy, 2020, s. 105).

Resim 3: Sünnet Töreni'nde Hazırlanan Bir Sofra Örneği

Sonuç

Folklor, halk edebiyatımızın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. İnsanoğlu geleneklerini geçmişten günümüze aktarmaya çalışmaktadır. Bu çalışmada hayatın önemli dönemlerinden biri olan doğum gelenekleri incelenmeye çalışılmıştır. Doğum gelenekleri ile ilgili doğum öncesi, doğum esnası ve doğum sonrası olmak üzere üç alt bölümde inceleme çalışması kronolojik sırayla aktarılmıştır. Doğum öncesi inanç ve ritüellerle ilgili olarak Çocuk Sahibi Olma, Hamilelik, Cinsiyet Tayini, doğum öncesi ve doğum esnası hakkındaki hazırlıklarıyla ilgili bilgileri içermektedir.

Doğum sonrası ile ilgili uygulanan çocuğun Müjdeleme, Ad Verme, Çocuğun Dünyaya Gelişini Kutlama (Süyüncüü), Beşik Toy, Centek Toy ve Sünnet Düğünü gibi ritüeller hakkında

bilgiler verilmektedir. Geleneklerin ve kültürel törenlerin yaşatılması, bir toplumun kimliğini koruması ve geçmişine bağlılığını sürdürmesi anlamında bakıldığında oldukça önemlidir. Bu bağlamda, Kırgızistan'da doğumla ilgili geleneklerin geçmişten günümüze aktarılması ve farklı bölgelerde kısmen de olsa devam etmesi, kültürel zenginliğin ve toplumsal bağların korunması adına hayati bir rol oynamaktadır. Bu gelenekler toplumun ana unsuru olan halk tarafından korunarak gelecek nesillere aktarılmaya çalışılmalıdır.

Makalemizde verilen bilgilerin, bu geleneklerin unutulmaması ve gelecekte de yaşatılması konusunda bir rehber olması amaçlanmaktadır. Bu şekilde, Kırgızistan'ın zengin kültürel dokusunun muhafaza edilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması sağlanarak toplumsal bağlar güçlendirilebileceği düşünülmektedir.

Kaynaklar

Abramson, S. M. (1949). Rozhdeniye i detstvo kirgizskogo rebenka (Iz obychayev i obryadov tyan'sh anski krigizov). *Sbornik Muzeya antropologii i etnografii*, 12, 78-138.

Akmataliyev, A. (2000). *Kırgızdın köönörbös döölöttörü. Şam.*

Alimbekov, A. (1996). *Kırgız Etnopedagogikası 'Kırgız Etnopedagojisi'*. Altın Tamga.

Erdem, M. (2005). *Kırgız Türkleri: dini ve sosyal hayatı*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Ergeshkyzy, A. (2020). *Kırgız Toplumunda Aile ve Ailenin Değişen Yaşam Döngüsü*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi.

Fiel'strup, F. A. (2002). Из обрядовой жизни киргизов начала XX века. (No Title).

Günay, Ü. (Ed.). (1996). *Kayseri ve çevresinde ziyaret ve ziyaret yerleri*. Önder Matbaacılık.

İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm: Materyaller ve Araştırmalar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kalafat, . (2007). *Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları*. Berikan Yayınevi.

Murzakmetov, A. (2007). *Kırgızdardagı balanın törölüşünö cana ösüşünö baylanışkan ırım-cırımдар менен işenimдер "Tündük Kırgızstandın materialдарı boyunca"* [Yayımlanmamış doktora tezi]. İlimder Akedemiyası Tarih İnstitutu.

Ünal, A. (2010). *Günümüz Kırgız Toplumunda Doğum-Ölüm Geleneği Ve Bunun Tarihi İzleri (Narın Bölgesi Örneği)* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi.

Ünal, A. (2010). *Günümüz Kırgız Toplumunda Doğum-Ölüm Geleneği ve Bunun Tarihi İzleri (Narın Bölgesi Örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi.

Polat, K. (2005). Beşikten Mezara Kırgız Türklerinde Gelenek ve İnanışlar. *Dini Araştırmalar*, 8 (22).

Yıldız, N. (2007). *Kırgız Halk Edebiyatı* 1, Alp Yayıncılık.

Yıldız, N. (2009). Türk Destanlarında Çocukluksuzluk. *Milli Folklor Dergisi*, 82, 76-88.

Kaynak Kişiler

KK-1: Samira Smanalieva, 38 Yaşında, Üniversite, Calal- Abad, Kırgızistan.

KK-2: Astra Duysekeeva, 48 Yaşında, İlkokul, Narın, Kırgızistan.

KK-3: Cıpar Salamatova , 43 Yaşında, İlkokul, Narın, Kırgızistan.

KK-4 : Mirzat Altımışova, 40 Yaşında, Lise, Talas, Kırgızistan.

KK-5 : Dinara Ganıbayeva, 53 Yaşında, Üniversite, Oş, Kırgızistan.